

Məzmun yox, forma üzərində qurulan “uğur” anlayışı

Prof. Zahid Məmmədov,
iqtisad elmləri doktoru (TC, RF, AR)

Amma burada bir məqam üzərində də düşünməliyik: biz hansı mühitdə bu uğurları qazanırıq? Həyatımız niyə sanki bir imtahandan digərinə keçid kimi görünür? Bağçadan ali məktəbə, ordan da iş həyatına qədər hər addımda bizi imtahanlar qarşılayır. Bu “imtahan mədəniyyəti” bəzən uğura aparır, bəzən də bizi yaradıcılıqdan uzaqlaşdırır və karyerizmə sürükləyir.

Əsl sual budur: bütün bu imtahanlar, doğrudan da, insanın bilik və bacarığını, yaradıcılıq potensialını tam əks etdirirmi, yoxsa sadəcə insanı “ölçmək” üçün yaradılan süni mərhələlərdir?

İnsan ömrünün demək olar hər pilləsində onu bir “sınaq”, bir “yoxlama” gözləyir. Bağçadan başlayaraq məktəbə, məktəbdən ali təhsilə, oradan da əmək bazarına qədər uzanan yol sanki fasiləsiz imtahanlardan ibarətdir.

Əvvəlcə balaca bir uşaq imtahan stresini yaşayır, daha sonra gənclik illəri qəbul imtahanlarının əsarətinə düşür, böyüyəndə isə iş mü sahibələri, sertifikatlaşdırmalar, peşə dərəcələri ard-arda gəlir. İnsan nəfəs almağa macal tapmır. İmtahanların çoxluğu yalnız psixoloji gərginlik yaratmır, həm də cəmiyyətin yaradıcılıq potensialını zəiflədir. İmtahan sistemi insana daim “doğru cavabı” tapmağı öyrədir. Uşaqlar “nə düşünürəm?” sualını yox, “imtahanda hansı cavab qəbul olunacaq?” sualını soruşmağa vərdiş edirlər. Bu isə müstəqil düşüncə və yaradıcılıq üçün böyük maneədir.

Ədəbiyyatda, incəsənətdə, elmdə, texnologiyada ən böyük kəşflər məhz “səhv cavab” kimi görünən cəsarətli ideyalardan doğub. Amma imtahan mədəniyyəti insanı fərqli düşünməkdən çəkindirir, onu yalnız “çərçivə daxilində düşünməyə” məcbur edir. Beləcə, biz yaradıcılıq gücünü itiririk. Bunun nəticəsi nədir?

- *İmtahanların çoxluğu yaradıcılığı boğur. Çünki insan daim “doğru cavabı” tapmağa məcbur edilir, fərqli düşünmək, sərbəst nəticə çıxarmaq isə kölgədə qalır.*

- *Davamlı imtahan psixoloji gərginlik yaradır. Uşaqlıqdan başlayan bu stress insanın sonrakı həyatına damğa vurur.*

- *İnsan öz dəyərini, şəxsiyyətini yalnız bal və nəticə ilə ölçməyə başlayır. Halbuki həyatda uğurun meyarı yalnız imtahan nəticəsi deyil, əməksevərlik, yaradıcılıq, sosial bacarıqlar və*

insanlıq keyfiyyətləridir.

İmtahanlar, əlbəttə, müəyyən ədalət və seçim mexanizmi rolunu oynayır. Amma problem ondadır ki, imtahanlar məqsəd deyil, vasitə olmaq əvəzinə, artıq özlüyündə “məqsəd”ə çevrilib. Digər tərəfdən, bu imtahanlar sistemi karyerist insan tipini yetişdirir. İmtahanların

əsas hədəfi pillələri keçməkdir – bağça, məktəb, universitet, iş yeri... İnsan ömrü boyu yalnız “daha yüksək pilləyə çıxmaq” uğrunda yarışa qoşulur. Bu prosesdə onun məqsədi öyrənmək, cəmiyyətə fayda vermək deyil, sadəcə “sertifikat toplamaq” və “CV-də yeni sətir yazmaq” olur.

Nəticədə:

- *Yaradıcılıqdan çox karyerizm ön plana keçir.*

- *İctimai fayda yox, şəxsi status və imic əsas məqsəd olur.*

- *Əsl ziyahlıların, alimlərin, sənətkarların yerini “imtahançı” və “dərəcə toplayan” insanlar tutur.*

Belə insanlara hər yerdə rast gəlinir:

- *Universitetdə müəllimlik edən, amma dərstdən çox mükafatı düşünən və məşğul olan pedaqoqlar;*

- *Dövlət idarələrində işinə yox, kreslosuna bağlı olan məmurlar;*

- *Şirkətlərdə yeni ideya ortaya qoymaq əvəzinə, sadəcə rəhbər vəzifəyə qalxmağa çalışan işçilər.*

İmtahanların bol olduğu bir mühitdə karyerizm yalnız diplom və sertifikat toplamaqla kifayətlənmir, həm də qəribə paradokslar yaradır. Məsələn, karyerist insan var ki, MBA proqramında dərs alır, diplom istəyir, amma ona dərs deyən müəllimləri bəyənmir. Halbuki həmin müəllimlərin verdiyi dərslərin, imtahanların və qiymətləndirmələrin hesabına o, məhz arzuladığı diplomu əldə edir.

Daha qəribəsi isə odur ki, bu şəxs sonradan rəhbər mövqeyə gələndə, eyni müəllimləri imtahana dəvət edir. Yəni, dünən müəllimdən “imtahan keçən” indi ona “imtahan keçir”.

Cəmiyyət üçün ən böyük təhlükə də budur: imtahanlar yaradıcılıqdan məhrum, yalnız karyerası üçün yaşayan, lakin ideya və dəyərləri olmayan bir insan toplusu formalaşdırır.

Əslində, təhsil və inkişaf sistemində imtahan vasitə olmalıdır, məqsəd deyil. Əgər məqsəd yalnız bal toplamaq və pillə keçməkdirsə, o zaman biz ancaq karyerist, amma yaradıcılıqsız bir insan yetişdirəcəyik. Gələcəyin əsas çağırışı da məhz budur: imtahan mədəniyyətindən yaradıcılıq mədəniyyətinə keçmək. Karyerizmdən yaradıcılığa yönəltmək – diplom və sertifikat toplamaqdan çox, yeni ideya və təşəbbüslərə dəyər vermək.

Karyeristlərin sevimli oyuncağı da məhz budur – kim daha çox sertifikat, titul, kağız yığa bilsə, “uğurlu” sayılır. Amma nəticədə ortaya real bilik yox,

yalnız CV-də uzun-uzadı sətirlər çıxır. Əsl yaradıcılıq isə arxa otaqda tozlanır.

Belə insanlar üçün əsas məsələ “oxumaq” yox, “oxudum” deməkdir. Onların kitab rəfləri doludur, amma heç bir kitabın qapağı açılmayıb. Konfranslara gedirlər, amma oradan ideya yox, şəkil gətirirlər. “Sertifikat almaq” həyatlarının məqsədi, “Sertifikatı divara vurmaq” isə nailiyyətin zirvəsidir.

Daha acınacaqlısı budur ki, belə karyeristlər sonradan qərar verən kreslolara oturlurlar. Onların idarə etdiyi sistemdə isə kiminsə istedadı, ideyası, əziyyəti yox, kimin daha çox kağız yığdığı önəmli olur. Yəni insan fəaliyyəti verilən Sertifikat kağızı ilə ölçülür. Nəticədə Sertifikat bolluğu geniş, ideya isə məhdud olan insan.

Xüsusilə xaricdən toplanan sertifikatlar isə artıq bir komik absurda çevrilib. İnsanın həyatında, bilik və bacarığında heç bir dəyişiklik olmadan, diplom dolabına yapışdırılan “Avropa”, “Amerika”, “Asiya” möhürlü kağızlar bir növ status oyuncağına çevrilir. İnsan deyir: **“Mən xaricdən sertifikat aldım!”**, amma gerçəkdə nə öyrənib, nə tətbiq edib, bilinmir. Bu sertifikatlar əslində yaradıcılıq və bilik əvəzinə sadəcə kağız yarışını göstərir. Hətta bəzi hallarda dərsi tədris edən müəllim belə başa düşmür: sən kağızı topladın, amma bilik yox. Bəziləri isə bu oyunu təbliğ edir – karyerist nə qədər çox xaricdən sertifikat yığsa, bir o qədər “uğurlu” sayılır. Beləcə, yaradıcılıq arxa planda, kağızlar isə vitrində parıldayır.